

Missä valtio loppuu ja yhteiskunta alkaa?

M e r i K u l m a l a

Ulkomainen agentti, kansankamari, kansalaisjärjestöläki ja äitiyspääoma, vain muutamia mainitakseni, ovat 2000-luvun ilmiöitä, jotka eivät ole kiinnittäneet vain Venäjä-tutkijoiden huomiota, vaan ovat herättäneet laajempaa keskustelua myös – tai ehkä paremminkin – Venäjän ulkopuolella. Ne ovat myös ilmiöitä, jotka tavallisesti yhdistetään presidentti Vladimir Putiniin ja valtan vertikaaliin tai valtiojohtoiseen käänteeseen Putinin toisella kaudella, 2000-luvun puolesta välistä lähtien. Erityisesti niitä voi pitää olennaisina valtion politiikkoina, joiden kautta Venäjällä artikuloidaan valtion ja yhteiskunnan suhdetta.

Venäjän valtio-yhteiskunta -suhde on ollut väitöskirjatutkimukseni pääkysymys. Tutkimuksessani en ole kuitenkaan pyrkinyt kiinnittämään erityishuomiota Putiniin, Kremliin tai Venäjän keskushallintoon, sillä tämänkaltaisen ”ylhäältä alas” -lähestymistapa antaa mielestäni Putinille liikaa valtaa venäläisen yhteiskunnan ymmärtämisessä ja teoretisoinnissa. Ylhäältä alas -otteen sijaan olen tutkimuksessani pyrkinyt ymmärtämään ”alhaalta ylös” -lähestymistavan avulla sitä, miten Venäjän valtio ja muun muassa

edellä mainitut politiikat toimivat käytännössä. Olen siis keskittynyt pikemminkin siihen, miten valtio ja yhteiskunta ovat vuorovaikutuksessa ihmisten arkipäivän tasolla.

Tutkimuksessani olen kiinnittänyt katseeni erityisesti kuntatasoon, kansalaista lähimpään hallinnon tasoon ja näin ollen kansalaisten ja valtion kohtaamisille mitä loogisimpaan paikkaan. Tutkimukseni ydinkysymys kuuluukin, miten kansalaiset suhteutuvat valtioon ja laajemmin julkisen sektorin instituutioihin Venäjällä. Tutkin tätä suhdetta kansalaisten kansalaisyhteiskuntaaktiivisuuden kautta ja kysyn, minkälaisia järjestäytyneitä kansalaisaktivismin muotoja esiintyy? Miten nämä muodot kytkeytyvät valtioon ja julkiseen sektoriin? Ja miksi tietyntyyppistä kansalaistoimintaa esiintyy? Yksi päätavoitteistani on ymmärtää, mikä valtio oikein on, miten se toimii ja millä tavalla se kiinnittyy kansalaiseen valtion eri tasoilla ja aloilla. Paikallistasoa tarkastelemalla haluan selvittää, mitä tapahtuu valtion ja yhteiskunnan kohdatessa näiden jokapäiväisissä käytännöissä ja arjen rutiineissa (vrt. Verdery 1996).

Tarkastelen siis tutkimuksessani haasteellisia teoreettisia käsitteitä ”valtio” ja ”yhteiskunta” lähietäisyydeltä. Tutkin näitä kahta toimijaa hyvin empiirisesti, kiinnittäen huomiota erityisesti niiden rajapintoihin ja yhtymäkohtiin. Vaikka olen kiinnostunut paikallisesta ja arkipäiväisestä, en halunnut rajoittaa analyysiäni mikromaailmaan, vaan pyrin viemään havaitsemani paikalliset käytänteet kansalliseen ja myös globaaliin ympäristöön (vrt. Burawoy 1998). Näin ollen alhaalta

ylös -lähestymistapa yhdistyy perusteelliseen makrorakenteiden ja -tekijöiden ymmärrykseen. Väitänkin, että se, mitä ruohonjuuritasolla tapahtuu, oli – ja on! – pitkälti yli paikallisten tekijöiden raamittamaa. Näiden ulkoisten raamien, jotka ovat usein rajoitteita, ymmärtämisen lisäksi olen kuitenkin kiinnostunut myös siitä, onko paikallisilla toimijoilla mahdollisuuksia muokata ja neuvotella ulkopuolelta asetettuja, usein makrotasoisia reunaehtoja. Ja heillä on kuin onkin. Missään tapauksessa tarkoitukseni ei ole vähätellä valtiojohtoisia ja autoritäärisiä elementtejä Venäjän valtio-yhteiskunta -mallissa, mutta perustaan paikallis-alueelliseen tutkimukseeni väitän, että tuonkaltainen kuva ei ole koko totuus.

Analysini perustuu laajaan etnografiseen tutkimukseen yhdessä venäläisessä piirikunnassa, Sortavalan piirissä. Sortavalan sijainti yhtäältä Venäjän Karjalassa, suurten keskusten ulkopuolella, mutta toisaalta Suomen ja EU:n rajalla salli valtio-yhteiskunta suhteen tarkastelun erityisen kiinnostavasta näkökulmasta, joka on samankaltaisesti perifeerinen ja transnationaali.

Mitä tulee Venäjän valtioon, on ymmärrettävä, että se toimii eri tavalla sen eri tasoilla – federaatio-, alue- ja paikallistasoilla – sekä sen eri toimialoilla, esimerkiksi edustuksellisen tai toimeenpanovallan tai hyvinvointipalvelulaitosten aloilla. Tämä huomio on äärimmäisen tärkeä tutkimukselleni, joka ajoittuu heti vuoden 2006 paikallishallintoreformin jälkeiseen aikaan. Tällöin Venäjälle luotiin uusi yhtenäinen, kaksitasoinen kuntajärjestelmä. Niin Sortavalassa kuin muualla Venäjällä alemman kuntatason eli taajamien (*poselenije*) hallinnot ottivat ensiaskeleitaan kenttätöidensä aikana.

Sortavalan piiriin edellä mainittu reformi loi viisi uutta itsenäistä alemman tason kuntaa: Sortavalan kaupungin lisäksi näitä ovat Haapalammen, Helylän, Kaalamon ja Värtsilän taajamakunnat, jotka olivat kaikki mukana tutkimuksessani. Näin ollen tutkimukseni tarkastelee valtio-yhteiskunta -suhdetta maaseudun ja pikkukaupunkien Venäjällä. Lähes puolet venäläisistä asuu tämänkaltaisessa, niin sano-

tusti perifeerisessä ympäristössä. Keskittymällä suuriin kaupunkeihin aiempi tutkimus on pitkälti jättänyt huomiotta tämän laajan ihmisjoukon kokemukset.

Kahdella tasolla toimivien kunnallishallintoelimiä rinnalla otan etnografisesta aineistostani yhdeksän kansalaisjärjestöä lähempään tarkasteluuni. Kategorisoin nämä järjestöt ensinnäkin solidaarisluonteisiin sosiaalipalvelujärjestöihin, joissa ihmiset toimivat aktiivisesti jonkun ihmisryhmän, joka ei ole (vielä) itse järjestäytynyt tai voimaantunut, hyväksi. Toisin sanoen järjestössä aktiivisesti toimineet ihmiset eivät itse edustaneet kohderyhmäänsä. Sosiaalipalvelujärjestölle rinnakkaiseksi kategoriaksi määrittelen jäsenjärjestön, joka taas toimii klassisen edustuksellisuuden periaatteella edistääkseen jonkun tietyn ihmisryhmän intressejä, johon aktiiviset ihmiset itse kuuluvat. Alustavan analyysin perusteella ryhmittelin valitut ja edellä mainitulla tapaa kategorisoidut järjestöt viiteen eri malliin olla vuorovaikutuksessa hallinnonlinten kanssa. Näitä eri vuorovaikutusmalleja puolestaan tarkastelen neljästä eri näkökulmasta. Teoreettisia näkökulmia eli analyysini välineitä ovat valtio-yhteiskuntasuhteen muoto ja luonne, kansalaisjärjestöjen rooli, rajat ylittävä vuorovaikutus sekä sukupuoli. Näistä kolme jälkimmäistä ovat alistaisia pääkysymykselle valtio-kansalaisyhteiskunta -suhteesta: olen kiinnostunut siitä, kuinka järjestöjen funktio (eli rooli) – esimerkiksi kannattajakuntansa tai kohderyhmänsä oikeuksien ja intressien ajaminen ja tähän liittyvä vaikuttamistoiminta, tai toisaalta palvelujen tuottaminen näille ryhmille – kietoutuu kysymykseen järjestöjen suhteesta eri hallintoelimiin ja julkisen sektorin laitoksiin. Mitä tulee järjestöjen rooliin, erityistavoitteeni on ymmärtää, mitä voidaan pitää poliittisena toimintana kyseisessä toimintaympäristössä. Näin ollen teoreettinen pyrkimykseni on yhdistää niin sanottu demokratiakehyks ja hyvinvointikehyks Venäjän valtio-yhteiskunta -suhteen ymmärtämiseksi.

Työssäni väitän, että jokseenkin stereotyyppinen kuva venäläisestä kansalaisyhteis-

kunnasta heikkona, epäpoliittisena ja valtion omiin tarkoituksiinsa kaappaamana juontaa osittain siitä, että demokratiakehys on hallinnut kansalaisyhteiskunta-analyysensä. Tästä on seurannut se, että tietyntyyppiset järjestöt ja tietyntyyppinen toiminta – tässä tapauksessa vaikuttaminen – ovat nousseet tarkastelun keskiöön. Tästä taas on seurannut se, että tietyntyyppistä kansalaisyhteiskunnan roolia ja suhdetta – tässä tapauksessa valtion kanssa vastakkainasetteluun perustuvaa – on pidetty ensisijaisena. Tämänkaltaisen tutkimuksellisen painopiste on johtanut siihen, että suuri osa venäläisistä järjestöistä, jotka itse asiassa toimivat pitkälti sosiaalisen hyvinvoinnin parissa tarjoten hyvin käytännöllistä apua, ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Erityisesti tämänkaltaisten järjestöjen potentiaalisesta kyvystä poliittiseksi ymmärrettyyn (vaikutus) toimintaan ei ole juuri tutkimuksessa keskusteltu. Erityisesti yhden tutkimuksen sisällä ei ole aiemmin yhtäaikaaisesti huomioitu ja analysoitu näitä kahta – eli sosiaalista ja poliittista – roolia (vrt. Clemens 2006). Väitän tämän olevan rajoite, joka tuottaa turhan yksipuolista kuvaa venäläisestä kansalaisyhteiskunnasta sekä sen suhteesta valtioon. Sen lisäksi, että tutkimukseni käsittelee vähäiselle huomiolle jääneitä sosiaalisesti orientoituneita järjestöjä, tarkastelen myös neuvostoajoilta juurensa juontavia järjestöjä, jotka läntinen tutkimus on lähes täysin sivuuttanut, koska tämänkaltaisia järjestöjä ei ole pidetty historiansa takia legitimiinä kansalaistoiminnan muotoina (Hement 2012).

Kaksi viimeksi mainittua käsitteellistä työkalua, rajat ylittävä vuorovaikutus ja sukupuoli, ovat suoraan alisteisia kahdelle ensimmäiselle kysymykselle. Mitä tulee rajat ylittävään vuorovaikutukseen, kiinnitän systemaattisesti huomiota siihen, miten Sortavalan sijainti Suomen ja Venäjän sekä Euroopan unionin ja Venäjän rajalla vaikuttaa valtion ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen sekä kansalaisjärjestöjen funktioihin. Lisäksi tutkin, kuinka toimijoiden sukupuoli kytkeytyy niin vuorovaikutussuhteeseen kuin funktioihinkin.

Monin paikoin tutkimukseni vahvisti monia,

ehkä stereotyyppisiäkin ennakkokäsityksiämme venäläisestä kansalaisyhteiskunnasta. Kuitenkin tarkastelemalla laajaa joukkoa erilaisia kansalaisten ryhmittymiä, erittelemällä huolellisesti eri hallinnon tasot ja elimet, keskittymällä tutkitun vuorovaikutussuhteen molempiin osapuoliin sekä erityisesti näiden kahden osapuolen raja- ja kosketuspintoihin, tutkimukseni tuottaa monenlaista uutta tietoa ja näin ollen monipuolistaa kuvaamme venäläisestä kansalaisyhteiskunnasta.

Tutkimukseni päätulokset koskevat valtion ja kansalaisjärjestöjen vuorovaikutuksen moninaisuutta ja mutkikkautta, mitä tuli eri hallinnon tasoihin ja alueille sekä näiden kahden, perinteisesti erillisenä pidettyjen yhteiskuntasektorin riippuvuutta toisistaan ja paikoin yhteen kietoutuneisuutta. Identifioin työssäni erilaisia vuorovaikutusmuotoja, jotka lähtevät näiden kahden toimijan täysin selkeistä rajoista ja toisaalta päätyivät tilanteisiin, joissa niiden rajat sumentuvat täysin. Löysin niin hallinnon ja järjestöjen vastakkainasetteluja kuin eriateista yhteistyötä. Vastoin monia aikaisempia tutkimuksia, näiden kahden toimijan väliset läheiset kontaktit eivät suinkaan useimmiten merkinneet sitä, että hallinto olisi kaapannut järjestöt omiin tarkoituksiinsa (vrt. Evans 2006). Yksi pääväitteistäni on, että jännitteet tapahtuvat usein niissä kohtaa, missä valtion ja yhteiskunnan rajat näyttyvät selvinä, kun taas hämärtyneet rajapinta näyttää edesauttavan yhteistoimintaa.

Ehkäpä kaikkein kiinnostavin tutkimustulokseni koskee huomattavaa paikallisesti toimivien valtionelementtien ja kansalaisjärjestöjen päällekkäisyyttä. Päällekkäisyyden ja toistaan riippuvuuden aste ja laatu kuitenkin vaihtelevat merkittävästi analysoimissani empiirisissä tapauksissa. Ennen kaikkea tutkittu vuorovaikutussuhde on kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Tämä suhde ei ole mutkaton edes yhden järjestön toiminnassa, vaan saattaa vaihdella järjestön sisällä hallintotasoittain, hallintoelimitäin ja yksittäisten kysymysten suhteen. Tämänkaltaisen vaihtelu selittyy parhaiten kategorisoimalla huolellisesti vuorovaikutuksen eri osapuolet: merkittävimmät erot tulevat esiin, kun tarkaste-

lee valtiollisia osapuolia eri instituutiotyyppeihin mukaan ja vastaavasti kansalaisjärjestöjä edellä mainittujen kahden kategorian mukaan.

Monin paikoin teoreettinen erottelu valtiosta ja yhteiskunnasta erillisinä toimijoina ei osoittautunut havaittua tilannetta valaisevaksi eikä näin ollen sopivaksi teoretisoimiseksi. Pienissä ja paikallisissa yhteisöissä valtiosta tuli ikään kuin osa yhteiskuntaa yhteiskunnallisten asioiden parissa aktiivisesti toimivien ihmisten päällekkäisten roolien kautta. Huolimatta siitä, paikantuivatko ihmiset hallinnon vai kansalaisyhteiskunnan sektorille vai molempiin (kuten usein kävi), he olivat sitoutuneita edistämään paikallisesti merkittäviä asioita niin ammattinsa puolesta kuin vapaaehtoispuolelta. Resursseja ratkoa näitä paikallisia kysymyksiä kaivettiin kaikilta mahdollisilta tahoilta. Tämänkaltainen tilanne loi monitahoisia riippuvuussuhteita, mitkä puolestaan edistivät yhteistyötä.

Tutkimukseni valottaa myös laajalti venäläisten, sosiaalisiin kysymyksiin suuntautuneiden järjestöjen monia päällekkäisiä rooleja. Tämänkaltaiset järjestöt eivät suinkaan ole epäpoliittisia. Mikä sitten on luettavissa poliittiseksi toiminnaksi? Paikallisten järjestöjen toiminnan tuloksena uusia identiteettejä luodaan ja niitä puolustetaan sekä uusia ja sensitiivisiä aiheita nostetaan julkiseen keskusteluun. Paikallisia julkisia hyvinvointipalveluja ja niiden rakenteita muokataan, muun muassa luomalla niiden sisään uusia palveluja uusille ihmisryhmille. Samoin muokataan niitä olemassa olevia puhekehyksiä, joiden sisällä esiin nostettavia asioita on mahdollista artikuloida. Tutkijan näkökulmasta tämänkaltainen toiminta määrittynyt poliittiseksi. Lisäksi järjestöjen jäsenistön ja hyödynsaajien yksilöllisen auttamisen ohella edustetaan ja puolustetaan näiden intressejä ja oikeuksia yleisemmällä tasolla. Nämä intressit ovat pitkälti sosiaalisia, minkä vuoksi myös järjestöjen toiminta tapahtuu sosiaalisten kysymysten parissa. Näin ollen järjestöjen vaikuttamistoiminta ja intressiedustus ja hyvinvoinnin kysymykset kytkeytyvät voimakkaasti yhteen. Toisin sanoen järjestötoiminnan sosiaalinen ja

poliittinen ulottuvuus linkittyvät tiiviisti toisiinsa. Nyky-Venäjän kontekstissa, missä järjestöjen avoin poliittinen toiminta on pitkälti kiellettyä ja vaikuttamismahdollisuudet federaation tasolla suljettuja, on syytä suunnata katse alemmille tasoille havaitsemaan mahdollisia muutoksia siellä. Jos lakeja itsessään ei voikaan helposti muuttaa, löytyy kuitenkin merkittäviä muutoksia paikallisissa käytännöissä ja työskentelytavoissa. Tulkitsen tämänkaltaiset muutokset eräänä sosiaalisen muutoksen piirteenä kuvatussa kaltaisessa autoritäärisessä ympäristössä.

Viimeisenä, vaikkei suinkaan vähäisimpänä esimerkkinä poliittisesta toiminnasta nostan esiin Karjalan naisjärjestöt, jotka ovat poliittisesti aktiivisia myös klassisemmin määrittyvän poliittisen toiminnan tavoin. Nämä naisjärjestöt tekevät onnistuneesti monia aluetasoisia politiikkaohjelmia, joskin useimmiten sosiaalipolitiikan alueella – eli jälleen kerran sosiaalisen ja poliittisen yhtymäkohdassa. Väitän, että näiden naisjärjestöjen menestyksenkäs työ kytkeytyy siihen, että ne muodostavat tiiviin verkoston Karjalan pienimmästä kylästä tasavallan tasolle. Sekä siihen, että tasavallan merkittävimmät niin hallinnolliset kuin poliittiset naisjohtajat ovat verkoston aktiivisia jäseniä. (Myös Kulmala 2014.) Tässä kohtaa haluan painottaa, että tämänkaltainen toiminta tapahtuu nimenomaan aluetasolla, jonka vastuulla sosiaalipoliittiset kysymykset nyky-Venäjällä pitkälti ovat. Tässä mielessä federaatiotason tarkastelun sijaan alemmille tasoille keskittyminen puoltaa voimakkaasti paikkaansa.

Sukupuolta koskevat tutkimustulokseni ovat monin paikoin samankaltaisia monen aiemman tutkimuksen kanssa (esim. Kay 2000; Salminen 2005; Sperling 1999). Ennakko-oletusteni mukaisesti järjestötoimijat olivat pääasiassa naisia, ja tämä naisvaltaisuus tuli selitetyksi hyvin essentialistisin perustein: naiset äiteinä koettiin ”luontaisesti” sopivan paremmin vapaaehtoistyöhön. Itse asiassa hyvinvointivaltion paikallisissa instituutioissa (esim. koulut, päiväkodit, sosiaalipalvelukeskukset, kulttuuritalot, kirjastot) työskentelevät naiset olivat kaikkein

aktiivisimpia toimijoita sosiaalipalvelujärjestöissä, mikä pitkälti selittääkin tutkimustulostani hyvinvointivaltion ja kansalaisyhteiskunnan päällekkäisyydestä. Tämä ei ollut kuitenkaan koko totuus järjestötoiminnasta: sekä miehet että naiset osallistuivat aktiivisesti jäsenjärjestöjen toimintaan. Näin ollen sukupuolisidonnaiseksi merkittäväksi eroksi muodostui se, toimittiinko oman hyvinvoinnin hyväksi vai jonkun sellaisen ryhmän hyväksi, johon ei itse kuuluttu: jäsenjärjestöt olivat aktiivisia oma-avussa ja omien intressiensä edistämässä, kun taas naisvaltaiset sosiaalipalvelujärjestöt toimivat laajemmin paikallisyhteisöidensä hyväksi. Tämänkaltainen tilanne paljastaa paljon vallitsevasta sukupuolijärjestyksestä: loppujen lopuksi on kyse siitä, että naiset kantavat vastuun konkreettisesta hoivatyöstä ”muiden” hyväksi niin virallisesti kuin epävirallisemminkin.

Toisin kuin valtiotasoisessa institutionaalisessa politiikassa (ks. esim. Johnson 2006), naisilla on laaja edustus eri paikallishallinnon elimissä. Tämä työ koettiin kuitenkin hyvin käytännölliseksi ongelmanratkaisutoiminnaksi yhteiseksi hyväksi. Mukailleen vastaväittäjäni professori Valerie Sperlingin ja hänen kollegoidensa esittämää käsitettä ”politiikan kotitöistä” (ks. Sperling, Ferree & Risman 2001) samaan tapaan kuin naisten tekemää kotityötä ei usein ymmärretä työksi, vaikutti siltä, että naisten osallistumista paikallishallintoon (tai heidän harjoittamansa kansalaisjärjestöaktivismia) ei helposti luettu varsinaisena poliittisena toimintana. Tutkimukseni kuitenkin selkeästi osoittaa tämänkaltaisen paikallisen ja käytännönläheisen työn tärkeyden laajemmassakin mittakaavassa.

Mitä tulee transnationaaliin vaikutukseen, sen merkitystä, että Sortavala sijaitsee rajalla ja entisellä Suomen alueella, ei voi vähätellä. Rajat ylittävä ulottuvuus on päinvastoin erittäin merkittävä tekijä: Suomen vaikutus niin Sortavalan järjestökentän kehityksessä kuin valtio-yhteiskunta-vuorovaikutussuhteessa on olennainen tekijä. Hieman eri tavalla kuin monet yhdysvaltalaisrahoitteiset hankkeet, joita on toteutettu monilla Venäjän muilla alueilla (ks.

Sundstrom 2006), Suomesta käsin rahoitetut hankkeet ovat laajalti kohdistuneet sosiaalisen hyvinvoinnin kysymyksiin (myös Belokurova & Jargomskaja 2005). Näissä hankkeissa on pyritty myös aktiivisesti osallistamaan paikallisviranomaiset, mikä tuo meidät lähelle pohjoismaista mallia valtio-yhteiskunta-suhteesta. Huolimatta pohjoismaisen ja neuvostojärjestelmän yhteiskunnallisen alkuperän perustavanlaatuisista eroista, suomalaiset ja venäläiset toimijat näyttävät löytävän helposti yhteisen kielen, kun oli kyse valtion (vahvasta) roolista hyvinvoinnin alueella. Tutkimukseni osoittaa, että suomalaisen avun kohdistaminen tutkitunkaltaisille perifeerisille ja sosiaaliseen hyvinvointiin suuntautuneille järjestöille on ollut monella tapaa suotuisaa ja tarpeellista. Toisaalta tutkimukseni myös paljastaa, että suomalainen tuki on laajalti jättänyt huomiotta vanhat, neuvostotyyppiset jäsenjärjestöt. Näillä on usein laaja kannattajakunta ja näin ollen ainakin periaatteellinen, edustuksellisuuteen perustuva kyky myös haastaa valtion politiikoita tämän edustamansa ihmisryhmän nimissä. Paradoksaalisesti väitän, että juuri nämä neuvostotyyppiset massajäsenjärjestöt toimivat valtion haastajina (mikä tulee lähelle liberaalia valtio-yhteiskunta-käsitystä) todennäköisemmin kuin sosiaalipalvelujärjestöt, jotka ovat pitkälti syntyneet rajat ylittävän yhteistyön puitteissa ja toimivat lähellä hallintoa tai sen sisällä. Vastoin vallitsevaa käsitystämme monen paikallisen järjestön kohtaloksi ei koitunut vuoden 2006 kansalaisjärjestölaki tai vuoden 2012 laki ulkomaisesta agentista, vaan Suomen hallituksen päätös sulkea järjestöjen lähialueyhteistyön määrärahat.

Kaiken kaikkiaan on hyvin selvää, että paikallinen ”tutkimusmaailmani” elää jossain määrin hyvinkin rajoitetuissa olosuhteissa. Tutkimukseni osoittaa, että federaatiotasoiset ohjelmat ja politiikat tunkeutuvat paikallistasolle – aivan pienimpiin kyliin saakka – hyvinkin konkreettisesti, mikä on vastoin sitä yleistä ajatusta, että Venäjällä politiikat tapahtuvat vain paperilla. Valtiotasoiset politiikat ovat kuitenkin läsnä niin hyvässä kuin pahassa. Ne asettavat monenlaisia raameja ja rajoitteita, mutta paikalliset saattoivat

jopa monesti hyötyä niistä, erityisesti niiden tuomista ylimääräisistä resursseista. Ihmiset elivät niiden kanssa, sopeutuivat niihin, muokkasivat ja käyttivät niitä hyväkseen paikallisiin tarkoituksiinsa. Tutkimukseni osoittaa, että tilaa paikallisille ratkaisuille löytyy kuin löytyykin. Näillä väitteilläni en pyri vähättelemään Putinin ilmeisiä hallinnon keskittämispyrkimyksiä, mutta väitän, että federaatiotasoiset politiikat ovat kaikkea muuta kuin muuttumattomia: staattisuuden sijaan paikallistason toimijat sopeuttavat ja näin ollen muokkaavat ja neuvottelevat niitä (vrt. Creed 1998). Olenkin taipuvainen ajattelemaan, että saatamme usein federaatiotasolle kiinnittyvissä analyysissämme liioitella Venäjän keskushallinnon kaikkivoipaisuutta. Tässä mielessä tutkimukseni purkaa kuvaa Venäjän tämänhetkisen poliittisen eliitin totaalaisesta voimasta.

Venäjistä maalataan usein kuvaa ”eksootisena toisena”, jota ei voida ymmärtää ”läntisin” käsittein. Mitä syvemmälle analyysissäni menin, aloin kuitenkin enemmän ja enemmän ajatella, että sortavalalainen kansalaistoiminta ei ollutkaan niin omanlaistaan tai erilaista muusta maailmasta. Pääasiallisesti oli kyse koulutetuista naisista, jotka uhrasivat aikaansa ja energiaansa paikallisyhteisöilleen tarjoamalla monenlaista toimintaa ja hoivaa. Tämänkaltainen kuva osuu hyvin yhteen sen kanssa, mitä Helmut Anheier ja Lester Salamon (1999) ovat todenneet pohjaten monikansallisiin kyselyaineistoihin ihmisten vapaaehtoistoiminnasta. Myös toteamani sortavalalaisten motivaatiot tehdä vapaaehtoistyötä kuulostavat mitä tutuimmilta kyseisten kyselytutkimusten valossa. Se, että Sortavalassa samat ihmiset olivat aktiivisia monessa paikassa, on myös maailmanlaajuinen ilmiö, jota on sosiologiassa perinteisesti käsitteellistetty aktiivisuuden kasautumisena. Jos kuitenkin asetetaan venäläiset määrälliseen kansainväliseen vertailuun, näyttää siltä, että pienempi joukko venäläisiä osallistuu järjestötoimintaan (vrt. Howard 2003). Osallistumisen määrä näyttää tosin olevan nousussa (ks. OPRF 2012).

Tutkimuksessani päädyn myös esittämään,

että havaitsin yllättävän vähän neuvostojärjestelmän tuomaa muutosta kansalaistoiminnassa. Kyse ei suinkaan ollut siitä, että vasta Neuvostoliiton hajoaminen, sitä seurannut rajan avautuminen ja siitä taasen seuranneen rajat ylittävän yhteistyön ilmaantuminen olisivat tuottaneet ihmisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden. Ihmiset olivat olleet aktiivisia jo edellisen järjestelmän aikaan ja he jatkoivat tätä aktiivisuuttaan. ”Olen aina ollut aktiivinen”, oli lause, joka minulle toistettiin uudestaan ja uudestaan. Uudet toimijuuden muodot esiintyivät vanhojen rinnalla ja sekoittuivat niihin. Johtopäätöksenä voi todeta, että neuvostoperintö ihmisten aktiivisuudessa on ilmeistä, mutta väitän, että tämä perintö on monin paikoin resurssi eikä taakka, kuten Marc Morjé Howard (2003) on klassikkoteoksessaan esittänyt (vrt. Henry 2010). Lopulta pysyvyys taisi olla vallitsevampaa kuin muutos.

Nyt Putinin ollessa jälleen presidenttinä Dmitri Medvedevin kausi, jota tutkimukseni ensisijaisesti koskee, näyttää jonkinlaisena ”suojasäänä” Putinin kausien välissä. Presidentti Putin näyttää monella tapaa jatkaneen kansalaistoiminnan rajoittamista siitä, mihin hän jäi vuonna 2008 – tai jopa entistä kovemmalla otteella. Tämä kehitys ei ole kuitenkaan tapahtunut ilman vastareaktioita: valtionvastainen kansalaisten liikehdintä on selkeästi Venäjällä lisääntynyt, erityisesti vuosien 2011 ja 2012 vaalien yhteydessä. Näiden isojen mielenosoitusten lisäksi venäläisten aktivoituminen suurissa metsäpaloissa kanssaihmistensä hyväksi osoittaa myös uudentyyppisiä vapaaehtoisuuden muotoja. Samanaikaisesti kun valtion luomat säännökset kiristyvät, esitellään kuitenkin jatkuvasti myös uusia järjestöjen tukimuotoja, erityisesti sosiaaliin kysymyksiin suuntautuneille venäläisille järjestöille. Tämänkaltainen kehitys on itse asiassa myös linjassa venäläisten odotusten kanssa. Hyvinvointiin ja puutteeseen liittyvät kysymykset huolettavat venäläisiä yhä eniten. Ja kansalaiset odottavat huolenpitoa nimenomaan valtiolta. Aivan viimeaikaisissa mielipidetiedusteluissa venäläiset näyttäisivät olevan entistä valmiimpia lisäämään järjestöjen roolia hyvinvointipalvelui-

den tuottajana, kuitenkin vain valtion rinnalla. Enemmistö venäläisistä näyttääkin pitävän sosiaalisia oikeuksiaan kansalaisoikeuksiaan tärkeämpinä. (OPRF 2012; myös Henry 2009.) Tästä syystä ei mielestäni ole perusteltua olettaa, että venäläiset aktivoituisivat (ainoastaan) ihmisoikeuskysymyksissä, joita länsimaiset arvioijat usein pitävät kansalaisjärjestöjen ensisijaisena alueena. En siis pidä mitään dramaattista muutosta venäläisessä kansalaisjärjestötoiminnassa todennäköisenä lähitulevaisuudessa, mistä syystä myös sosiaalisesti orientoitunut kansalaisten toiminta ansaitsee huomiomme – luonnollisesti lisääntyneen kontrollin ja liikehdinnän sekä uudenlaisen (neo-liberaalin) solidaarisuuden rinnalla.

Mitä voin sanoa varmasti, on se, että venäläisen kansalaisyhteiskunnan ja sen kehityksen

tutkimus – puhumattakaan vielä lastenkengissä olevista kunnallishallinnoista – on kuin yrittäisi osua liikkuvaan maaliin.

FM **Meri Kulmala** väitteli 18.12.2013 kello 12 Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Vastaväittäjänä oli politiikan tutkimuksen professori **Valerie Sperling** (Clark University) ja kustoksena toimi professori **Harriet Strandell**. Väitöskirja julkaistiin sosiologistieteiden Sociology-sarjassa: Kulmala, Meri (2013), *State and Society in Small-town Russia. A Feminist-ethnographic Inquiry into the Boundaries of Society in the Finnish-Russian Borderland*. Helsinki: University of Helsinki.

Lähteet

- Anheier, Helmut & Salamon, Lester (1999), Volunteering in Cross-national Perspective: Initial Comparisons. – *Law and Contemporary Problems*, 43–65.
- Belokurova, Elena & Jargomskaja, Natalja (2005), Do i posle graždanskogo goruma: Graždanskoje obštšestvo v regionah severo-zapada. – *Rabotšije materialy 2/2005: Graždanskoje obštšestvo i političeskie protsessy v regionah*. Moskva: Moskovskii Tsentr Karnegi, 23–37.
- Burawoy, Michael (1998), The Extended Case Method. – *Sociological Theory* 16:1, 4–33.
- Clemens, Elisabeth (2006). The Constitution of Citizens: Political Theories of Nonprofit Organizations. – *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. Ed. Walter Powell & Richard Steinberg. New Haven, CT: Yale University Press, 207–220.
- Creed, Cerald (1998), *Domesticating Revolution. From Socialist Reform to Ambivalent Transition in a Bulgarian Village*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Evans, Alfred (2006), Vladimir Putin’s Design for Civil Society. – *Russian Civil Society: A Critical Assessment*. Ed. Alfred Evans, Laura Henry & Lisa McIntosh Sundstrom. New York, NY: M.E. Sharpe, 147–158.
- Hemment, Julie (2012), Nashi, Youth Voluntarism, and Potemkin NGOs. – *Slavic Review* 71:2, 234–260.
- Henry, Laura (2009), Redefining Citizenship in Russia. – *Problems of Post-Communism* 56:6, 51–65.
- Henry, Laura (2010), *Red to Green: Environmental*

- Activism in Post-Soviet Russia*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Howard, Marc Morjé (2003), *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Johnson, Janet (2006), Public Private Permutations. Domestic Violence Crisis Centers in Barnaul. – *Russian Civil Society: A Critical Assessment*. Ed. Alfred Evans, Laura Henry & Lisa McIntosh Sundstrom. New York, NY: M.E. Sharpe, 229–245.
- Kay, Rebecca (2000), *Russian Women and Their Organizations: Gender, Discrimination and Grassroots Women's Organizations, 1991–96*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Kulmala, Meri (2014), Karelian Women's Network – a (Feminist) Women's Movement? – *Women and Transformation in Russia*. Ed. Aino Saarinen, Kirsti Ekonen & Valentina Uspenskaya. New York and London: Routledge, 163–188.
- OPRF (2012) = *Ježegodnyi doklad Obščestvennoi palaty. O sostojanii graždanskogo obščestvo Rossijskoi Federatsii za 2012 god*. Moskva: Obščestvennaja palata Rossijskoi Federatsii.
- Salmenniemi, Suvi (2005), Civic Activity–Feminine Activity? Gender, Civil Society and Citizenship in Post-Soviet Russia. – *Sociology* 39:4, 735–753.
- Sperling, Valerie (1999), *Organizing Women in Contemporary Russia: Engendering Transition*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Sperling, Valerie, Ferree, Myra Marx & Risman, Barbara (2001), Constructing Global Feminism: Transnational Advocacy Networks and Russian Women's Activism. – *Signs* 26:4, 1155–1186.
- Sundstrom, Lisa McIntosh (2006), *Funding Civil Society: Foreign Assistance and NGO Development in Russia*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Verdery, Katherine (1996), *What Was Socialism, and What Comes Next?* Princeton, NJ: Princeton University Press.